

СПІЛЬНЕ Й ВІДМІННЕ В КОМУНІКАЦІЙНІЙ ПОВЕДІНЦІ УКРАЇНЦІВ ТА ПОЛЯКІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ПОГЛЯД

Мар'ян Скаб

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Варшавський університет

Анотація. У статті на основі аналізу проведеного анкетування з'ясовано уявлення сучасних українців про спільні та відмінні риси в комунікаційній поведінці українців та поляків, встановлено якісні та кількісні параметри виявлення, на думку анкетованих, у комунікаційній поведінці таких рис, як стриманість та консервативність, толерантність та балакучість, щирість та законослухняність, комунікаційний оптимізм та уміння виконувати обіцянки, змодельовано типовий портрет українця та поляка і типову комунікаційну поведінку українця та поляка.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, комунікаційна поведінка, типовий портрет українця та поляка, типова комунікаційна поведінка

Сучасні активні процеси міжкультурної комунікації загалом і українсько-польської міжкультурної комунікації зокрема підтверджують важливість та перспективність здійснюваного нами упродовж кількох років дослідження спільного та відмінного в комунікаційній поведінці українців та поляків у парадигмі започаткованої лінгвістами Воронежського університету (Росія) та активно поширюваної теорії комунікаційної поведінки [див. зокрема, праці: Прохоров, Стернин 2002; Стернин 2000, а також: Єловська 2012; Корольов 2011; Осіпова 2012; Радевич-Винницький; Руда 2007].

Наполягаючи на необхідності і важливості дослідження специфіки комунікаційної поведінки близькоспоріднених народів, які до того ж перебувають у активному та напруженому процесі постійного спілкування, ми в цій роботі продовжуємо наші попередні студії [див. зокрема, праці: Скаб 2009; Скаб 2007; Скаб 2015], цього разу маючи на меті висвітлити специфіку погляду респондентів-українців на особливості комунікаційної поведінки українців та поляків. Основним методом збору фактичного матеріалу, як і в попередній роботі, яка стосувалася погляду на цю проблему поляків [Скаб 2015], було анкетування, для опрацювання й коректного представлення результатів якого ми використали метод кількісних підрахунків.

В основу анкети, запропонованої респондентам, лягли запитання, сформульовані білоруською дослідницею І. Бубновою у статті „Русское и белорусское коммуникативное поведение: сходства и различия” [Бубнова

2007]. Анкетування було проведене серед 139 студентів та викладачів українських вишів (Львівського національного університету імені Івана Франка (83) та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (58)).

Респонденти після подання найважливіших, на наш погляд, для подальшого аналізу соціолінгвістичних параметрів, серед яких стать, вік, мова, якою переважно спілкуються, місце проживання, наявність серед знайомих поляків, перебування (і час перебування) в Польщі, дали відповіді на запитання про рівень виявлення серед поляків та українців таких рис комунікаційної поведінки, як стриманість, консерватизм, законслухняність, поспіх, толерантність до чужої думки, вторгнення при спілкуванні у приватну сферу, категоричність, любов до суперечок, висока толерантність щодо мовчання, невисока гучність при спілкуванні, небагатослів'я, побутова ввічливість, пріоритетність фатичного спілкування, жорстка тематична регламентація спілкування, комунікаційний оптимізм, уміння виконувати обіцянки.

Для точного визначення рівня вияву кожної ознаки респондентів було запропоновано 6 варіантів відповідей: дуже високий (рівень), високий, помітний, дещо знижений, низький та риса відсутня. Перші три позиції ми трактуємо як позитивний вияв ознаки, останні 3 – як негативний. Для коректності при зіставленнях, а також для порівняння рівня вияву аналізованих рис комунікаційної поведінки жителів різних міст та студентів різних вишів України, абсолютні цифри ми переводили у відсотки. Відповідно про позитивний вияв тієї чи тієї риси свідчить показник більше 50% у перших трьох позиціях, про негативний вияв – показник більше 50% у кінцевих трьох позиціях. Крім того, анкетовані письмово відповіли на запитання: Які риси розрізняють поляків та українців у процесі комунікації?

Анкетування, проведене серед респондентів в Україні, дало такі результати:

Комунікаційна риса **стриманості** притаманна в позитивному діапазоні виявів 70% (дуже високий – 0,73, високий – 20,44, помітний – 48,9) поляків та 63% українців (дуже високий – 3,62, високий – 19,56, помітний – 39,85); майже третина опитуваних (28,99%) вважає, що в українців стриманість дещо знижена.

74,5% опитаних респондентів в Україні вважають поляків **консервативними** (дуже високий – 2,83, високий – 30,22, помітний – 41,0), українців такими бачить 64,07 % респондентів.

87,59 % опитаних українців вважають **законслухняними** поляків (дуже високий – 5,84, високий – 48,17, помітний – 33,58), серед українців рівень виявлення цієї риси, на їх думку, 30,75 % (дуже високий – 0, високий – 7,97, помітний – 22,46).

Серед українців **поспішність** як характерну ознаку комунікування поляків називають 66,95% опитаних, для українців цей показник складає 65,94%.

Респонденти в Україні як позитивну для поляків **толерантність** до чужої думки подають 80,56%, а для українців – 56,21% опитаних.

Вторгнення у приватну сферу як активно виявлену комунікаційну рису поляків трактують 35,97% опитаних в Україні, для українців цей показник вони визначають як 78,4%.

На думку анкетованих українців, **категоричність** виявляється у 70,1% поляків та 64,74% українців.

64,02% опитаних в Україні вважають, що поляки **люблять сперечатися**, відсоток українців з цією рисою характеру в їх уявленні набагато вищий (92,8%).

Українські респонденти виставляють **рівень толерування мовчання** під час спілкування відповідно для поляків 60,43% та 34,48%.

На думку українців, **ставлення до невисокої гучності мовлення** при спілкуванні у поляків складає – 59,36%, українців – 49,99%.

На думку опитаних в Україні, для поляків показник **небагатослів'я** складає 45,9%, а для українців 33,37%.

Опитані в Україні думають, що **побутова ввічливість** властива в позитивному діапазоні виявів 84,88% (дуже високий – 4,8, високий – 50,36, помітний – 30,22) для поляків та 57,92% для українців (дуже високий – 1,44, високий – 17,98, помітний – 38,85).

Опитувані в Україні визнають **пріоритетність фатичного мовлення** для поляків 80,67% і для українців 78,14%. Нижчий відсоток для українців можна, зокрема, пояснити певною розбалансованістю нашої апеляційної системи.

Українські респонденти щодо **жорсткої регламентації тематики спілкування** віддають полякам 58,46%, а українцям – 46,56%.

Визначаючи рівень **комунікативного оптимізму**, респонденти в Україні подають 90,50% для поляків та 71,63% для українців.

З погляду українських учасників анкетування, вищим для українців є показник **уміння виконувати обіцянки** (80,42% проти 54,34%).

Серед розрізнявальних рис комунікаційної поведінки поляків та українців учасники анкетування здебільшого називають:

для поляків:

ввічливість (16), вихованість (4), вдавана нещира ввічливість, демонстративна ввічливість, стриманість (14), толерантність (7), патріотизм (6), уважність (6), привітність (5), небагатослівність (5), агресивність (3), галасливість (3), доброзичливість (3), зверхність (3), культурність (3), оптимізм (3), швидкий темп мовлення (3), гордість (2), експресивність (3), щирість, відвертість, відкритість (3), емоційність

(2), *законослухняність* (2), *категоричність* (2), *неперемикання коду* (2), *активність*, *відповідальність*, *багатомовність*, *багатство мовлення*, *використання в розмові вульгаризмів*, *жестикуляція*, *використання слів з пестливими суфіксами*, *часте вживання ненормативної лексики*, *часто вживання „пшепрашам“*, *урахування соціального статусу співрозмовника*, *більша вельможність*, *більша зацікавленість у співрозмовникові*, *велике значення має національна належність співрозмовника*, *веселість*, *уміння відстоювати свою думку до останнього*, *уміння виконувати обов'язки*, *уміння відпочивати*, ***конкурентність та скупість***, ***впертість***, *дружний народ*, *дуже жорстка тематична регламентація*, *егоїзм*, *екстравертність*, *енергійність*, *життєрадісність*, *завзятість*, *закритість*, *ігнорування думки оточення*, *зухвалість*, *імпульсивність*, *лагідність*, *лаконічність*, *любов до суперечок*, *уміння жити в суспільстві*, *не обов'язкове виконання обіцянок*, *не надто старання фільтрація мови*, *непоспіх*, *не схильність до хабарництва*, *недружелюбність*, *неприятність*, *нетолерантне ставлення до українців*, *охоче надання інформації*, ***підступність***, *повага до інших*, *повільніша розмова*, *помітний „польський нарцисизм“*, *поспішність*, *працьовитість*, *принциповість*, *простота у спілкуванні і в побуті*, *пунктуальність*, *розкутість*, *цілеспрямованість розмови*, *самодостатність*, *сприймання критики*, *стриманість*, *сучасніші*, *толерантність*, *точність*, *уміння виконувати обіцянки*, *уміння слухати*, *усміхненість*, ***хитрість***, *чіткість*, *цирість*;

для українців:

цирість (8), *емоційність* (7), *дружелюбність* (3), *комунікабельність* (3), *стриманість* (5), *гостинність* (5), *поспішність* (5), *багатослівність* (4), *доброзичливість* (4), *самовпевненість* (4), *ввічливість* (4), *терплячість* (3), *любов до суперечок* (3), *консервативність* (3), *патріотизм* (3), *привітність* (3), *відповідальність* (2), *працьовитість* (2), *відкритість* (2), ***грубість*** (2), ***жадібність*** (2), ***жорстокість*** (2), ***нахабність*** (2), ***неввічливість*** (2), *перемикання коду* (2), *нестриманість* (2), *відстоювання своєї думки* (2), *„кумівство“*, ***агресивність***, *амбіційність*, *безпосередність*, ***безпринциповість***, *бідність*, *витривалість*, *відсутність культури слухання*, *уживання лайливих слів*, *висока толерантність щодо мовчання*, *говорять багато зайвого*, *говорять повільніше і менше*, *говорять про свої негаразди*, *зазвичай комунікант з вищим соціальним статусом поводить зверхньо*, *милозвучність мовлення*, *мова супроводжується жестами і використанням слів-паразитів*, *люблять політичні теми*, *не надто приділяють увагу лексиці*, *короткі відповіді*, *невміння слухати*, *немає обмежень у тематиці*, *нижча гучність мовлення*, *швидка експресивна мова часто супроводжується жестами*, *рідко коли при цьому враховують гендерну розбіжність*, *уторгнення в чужу сферу життя*, *впертість*, *гарячкуватість*, *скептицизм*, *душевність*,

експресивність, енергійність, задрісність, закритість, залежність від думки сусідів, індивідуалізм, інтровертність, комунікативний оптимізм, менша толерантність, наївність, наполегливість, не дуже дружні, недовірливість, непунктуальність, нетолерантність, низька категоричність, одноосібність – „моя хата скраю“, оптимізм, особливий консерватизм, несприйняття кардинальних змін, нерішучість у великому, песимізм, повага до інших національностей, податливість, позитивна налаштованість, законо-слухняність, приховування негараздів від сусідів, розум, смиренність, співчутливість, фамільярність, схильність до філософування, готовність допомогти, чесність, щедрість.

Прикметно, що українці бачать у собі більше негативних комунікаційних рис (їх ми виділили у переліку жирним шрифтом. – М.С.), ніж фіксують їх у поляків.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, назвемо найважливіші риси стереотипного сприйняття українськими молодими людьми поляків та українців.

Типовий характер поляка, за уявленнями анкетованих в Україні: стриманий, дуже консервативний, помірно поспішний, дуже законослухняний, категоричний, охочий до суперечок, балакучий, дуже ввічливий, надзвичайно оптимістичний у комунікації, завжди виконує обіцянки.

Поляки натомість визначали такий типовий характер поляка: стриманий, дуже консервативний, поспішний, законслухняний, категоричний, дуже охочий до суперечок, балакучий, достатньо ввічливий, не завжди виконує обіцянки.

Типова комунікаційна поведінка поляка, з погляду анкетованих в Україні: дуже ввічливий, надає перевагу фатичному спілкуванню, помірно поспішний у спілкуванні, переважно зважає на чужу думку, схильний до голосного говоріння, балакучий, дуже оптимістичний у спілкуванні.

Типова комунікаційна поведінка поляка (автостереотип): достатньо ввічливий, надає перевагу фатичному спілкуванню, поспішний у спілкуванні, не завжди зважає на чужу думку, схильний до голосного говоріння, балакучий, не надто оптимістичний у спілкуванні.

Типовий характер українця, за уявленнями анкетованих в Україні: помірно стриманий, помірно консервативний, помірно поспішний, переважно незаконслухняний, любить вторгатися у приватну сферу, помірно категоричний, надзвичайно охочий до суперечок, балакучий, помірно ввічливий, не завжди (у половині випадків) виконує обіцянки.

Типовий характер українця, за уявленнями анкетованих в Польщі: не надто стриманий, порівняно консервативний, у спілкуванні неспішний, не завжди законслухняний, готовий на компроміс (некатегоричний), дуже

охочий до суперечок, балакучий, дуже ввічливий, намагається завжди виконувати обіцянки.

Типова комунікаційна поведінка українця (автостереотип): помірно ввічливий, надає перевагу фатичному спілкуванню, помірно поспішний у спілкуванні, помірно зважає на чужу думку (трохи більше, ніж у половині випадків), не надто схильний до голосного говоріння, балакучий, достатньо оптимістичний у спілкуванні.

Типова комунікаційна поведінка українця, за уявленнями польських респондентів: ввічливий, надає перевагу фатичному спілкуванню, неспішний у спілкуванні, зважає на чужу думку, схильний до голосного говоріння, балакучий, достатньо оптимістичний у спілкуванні.

Відповіді респондентів з Чернівців загалом вписуються в загальний контекст. Серед суттєвих відмінностей назвемо значно нижчі за середні показники стриманості (59,36% проти 70%), поспішність (46,89% проти 66,91%), вторгнення в приватну сферу (26,78% проти 35,96%), категоричність (62,4% проти 70,1%), жорстка тематична регламентація мовлення (46% проти 58,46%) для поляків, консерватизму (46,42% проти 64,07%), законслухняності (18,18% проти 41,43%), поспішності (80,3% проти 65,94%), толерантності до чужої думки (48,12% проти 56,21%) жорстка тематична регламентація спілкування (29,6% проти 46,56%) для українців.

Анкетовані студенти-слависти зі Львова (їх думаємо, варто виокремити, як найглибших знавців поляків) порівняно з іншими відзначають дещо нижчий рівень стриманості (60% проти загальних 70%), консерватизму (64% проти загальних 74,5%), значно вищий рівень поспішності (92% проти 66,91%), вищий рівень категоричності (84% проти 70,1%), дещо нижчий рівень толерантності щодо мовчання (52% проти 60,43%), невисокої гучності при мовленні (48% проти 59,36%) для поляків, вторгнення в приватну сферу (68% проти 78,41%), любов до суперечок (100% проти 92,8%), побутова ввічливість (48% проти 57,92%), комунікативний оптимізм (64% проти 74,63%) для українців.

Для інших анкетованих із Львівського національного університету імені Івана Франка відмінними є стереотипні уявлення про дуже високу стриманість (84,5% проти 70%), консерватизм (84,5% проти 74,5%), поспішність (76% проти 66,91%), високий рівень втручання у приватну сферу (46,5% проти 35,97%), жорстку тематичну регламентацію спілкування (71% проти 58,46%) у поляків; консерватизм (75,9% проти 64,07%), поспішність (86,25% проти 65,94%), побутову ввічливість (63,8% проти 57,9%), уміння виконувати обіцяне (45,6% проти 54,3%) для українців.

Переважно львівські анкетовані говорять про патріотизм як важливу рису поляків і українців, чернівецькі респонденти беруть до уваги схильність до перемикання коду, притаманну українцям.

Наступним етапом наших студій комунікаційної поведінки поляків та українців буде порівняння результатів анкетування у відібраних нами еталонних (чи експертних) подружжях, у яких чоловіки і жінки належать до різних націй і які мають тривалий досвід внутрішньородинного „міжкультурного” комунікування. Крім того, дуже важливо порівняти результати анкетування, здійсненого у жовтні-листопаді 2013 року, з тими відомостями, які містять анкетування, здійснені у помайданий період. Відсоткове представлення отриманих відомостей дає змогу порівнювати їх із результатами вивчення особливостей комунікаційної поведінки представників інших етносів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бубнова И. 2007. Русское и белорусское коммуникативное поведение: сходства и различия. В: Коммуникативное поведение славянских народов. Ред. И. Стернин, Л. Шипелевич, Варшава, 11–16.
- Словська Ю., 2012. Контактні табу в комунікативній поведінці українців (на матеріалі повісті М. Коцюбинського „Тіні забутих предків”). Філологічні студії, за заг. ред. Ж. Колоїз, Кривий Ріг, вип. 7, ч. 2, 143–150.
- Корольов І., 2011. Відображення національно-ціннісних орієнтирів у комунікативній поведінці різномовних інтраквантів. *Studia Linguistica*, вип. 5, Київ, ч. 2, 286–291.
- Осіпова Т., 2012. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. Філологічні студії, Кривий Ріг, вип. 7, 107–118.
- Прохоров Ю., Стернин И., 2002. Русское коммуникативное поведение, Москва.
- Радевич-Винницький Я. Комунікативна поведінка білінгвів у ситуації непаритетної двомовності: психолінгвістичний аспект, <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1418> [30.06.2014].
- Руда О., 2007. Комунікативна невдача в контексті українсько-російської двомовності (жанр анекдоту). В: Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти. Київ, 188–198.
- Скаб М., 2009. Апеляційний складник мовленнєвої поведінки українців у контексті сучасної слов'янської міжкультурної комунікації. В: Мови та культури у новій Європі: контакти і самобутність. Київ, 616–622.
- Скаб М., 2007. Апеляційний складник мовної компетенції українця (напрямок формування і розвитку). *Пост методика*, № 2, 21–24.
- Скаб М., 2010. Апелляционная составляющая коммуникативного поведения русских и украинцев (сходства и различия). *Актуальные проблемы лингвистики*. Отв. ред. Н. Парфенова. Сургут, вып. 3, 136–141.
- Скаб М., 2015. Спільне й відмінне у комунікаційній поведінці українців та поляків. *Studia ukrainica varsoviensia* 3, 187–194.

Стернин И., 2000. Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования. В: Русское и финское коммуникативное поведение. Воронеж, 4–20.

COMMON AND DISTINCT IN COMMUNICATIVE BEHAVIOUR OF UKRAINIAN
AND POLES: UKRAINIAN VIEW

Summary. The article deals with the analysis of the questionnaire on the ideas which modern young Ukrainians have about common and distinct traits in communicational behaviour of Ukrainians and Poles. Studying opinions of those under questionnaire the author discovers qualitative and quantitative parameters of expression in the communicational behaviour of such traits as restraint and conservatism, tolerance and loquacity, sincerity and law-obedience, communicational optimism and ability to keep promises; the typical portrait of a Ukrainian and a Pole as well as their typical communicational behaviour are simulated.

Key words: intercultural communication, communicational behaviour, typical portrait of Ukrainian and Pole, typical communicational behaviour